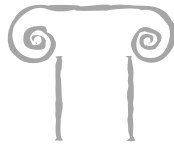

לימודי היסטוריה

חוברת הדרנה לאורים לשעורי היסטוריה
לניתוח ו'

מדינת ישראל

משרד החינוך • המזכירות הפדגוגית • אגף המפמ"רים • הפיקוח על הוראת ההיסטוריה

ירושלים, תשע"א – 2011

צילה שמילוביץ	כתיבה ועריכה:
מאירה הס	עריכת טקסט:
דליה יוסף, אילנה ברקאי, גיטה רוקח	קריאה וסיוע בעריכה:
סטודיו גדעון דן	עיצוב גרפי:
מאור וולך	דפוס:
משרד החינוך, גף פרסומים	הוצאה לאור:

תודות לדליה יוסף, לאיריס גישר וללאה ויינברגר, מורות ומנחות להיסטוריה, על השימוש בדפי עבודה שלהן בנושאים: מרד המקבים ומדינת החשמונאים, הנצרות – דת חדשה בארץ ישראל, המרד הגדול והיהדות לאחר החורבן.

זכויות ומקורות: מט"ח

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך

ירושלים, תשע"א – 2011

הקדמה

בעזרת חוברת זו אנחנו מבקשים לסייע למורים המלמדים היסטוריה לפי תכנית הלימודים בכיתה ו'. תמצאו בה שבע יחידות לימוד עם הצעות דידקטיות בכל אחת מהן עם דגשים על המיומנויות ודרכי ההערכה המתאימות לתלמידים בכיתה ו'.

בברכת הצלחה,

מיכאל ירון

המפמ"ר להיסטוריה בחינוך הכללי

תוכן עניינים

5	מבוא, יחידות הלימוד
8	יחידה ראשונה: יוון הקלאסית – העולם של עיר המדינה
16	יחידה שנייה: ההלניזם והמפגש עם היהדות
28	יחידה שלישית: מרד המקבים ומדינת החשמונאים
40	יחידה רביעית: רומא – הרפובליקה והאימפריה
46	יחידה חמישית: הקיסרות הרומית – רומא ויהודה
56	יחידה שישית: הנצרות – דת חדשה בארץ ישראל
64	יחידה שביעית: יהודה כפרובינקיה רומית
	נספחים
80	נספח א': מקומו של הסרט בהוראת ההיסטוריה
83	נספח ב': דרכי הערכה
93	ביבליוגרפיה

חבוא כללי

חוברת זו מציגה שבע יחידות לימוד מתוכנית הלימודים בהיסטוריה לכיתות ו', המותאמות לספרי הלימוד הנלמדים בבתי הספר. ביחידות הלימוד הושם דגש מיוחד על הצעות דידקטיות, במטרה להגיש את החומר באופן מעניין. כל אחת מיחידות הלימוד כוללת כמה מוקדי לימוד שבהם יש למקד את ההוראה, מספר השעות שיש להקדיש לכל יחידת לימוד ומיומנויות למידה שיש להקנות לתלמידים כדי שיאפשרו למידה משמעותית, וישמשו תשתית להמשך הלימודים בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה.

יחידות הלימוד:

מספר השעות	הנושא
12	יחידה 1: יוון הקלאסית – העולם של עיר המדינה: א. אתונה וספרטה – דגמים של פוליס. ב. תרבות ודת ביוון העתיקה.
10	יחידה 2: הלניזם והמפגש עם היהדות: א. אלכסנדר מוקדון וכיבוש המזרח. ב. הלניזם – מפגש בין התרבות היוונית לתרבויות המזרח. ג. המפגש בין הלניזם ליהדות.
6	יחידה 3: מרד המקבים ומדינת החשמונאים: א. תוצאות המרד ב. חידוש העצמאות היהודית בארץ ישראל. ג. מאפיינים של הממלכה החשמונאית.
5	יחידה 4: רומא – הרפובליקה והאימפריה: א. הרפובליקה הרומית: מאפייני המשטק, החברה והתרבות. ב. רומא – מעיר מדינה לאימפריה.
7	יחידה 5: הקיסרות הרומית – רומא ויהודה: א. יהודה – ממדינה עצמאית למדינת חסות. ב. הורדוס – מלך יהודה בחסות הרומאים. ג. החברה היהודית – מהנהגה רוחנית-דתית להנהגה חברתית-לאומית.
6	יחידה 6: הנצרות – דת חדשה בארץ ישראל: א. ישו והנוצרים החדשים. ב. הנצרות – מכת יהודית לדת חדשה, המתפשטת ברחבי האימפריה הרומית.
10	יחידה 7: יהודה כפרובינקיה רומית: א. המרד הגדול – גורמים ותוצאות. ב. היהדות לאחר החורבן – מעם מקדש לעם הספר. ג. מרד בר כוכבא – גורמים והשלכות. ד. הפיכת בכל למרכז יהודי רחבי.

יוון הקלאסית העולם של עיר-המדינה

יחידה ראשונה: יוון הקלאסית – העולם של עיר-המדינה

(12 ש"ש)

מבוא

התנאים הגיאוגרפיים ביוון השפיעו על אורח החיים של היוונים.

ערי המדינה של יוון התפתחו בעקבות המבנה הגיאוגרפי המיוחד של האזור, שבו הרים וגיאות יוצרים ישויות נפרדות, מבודדות ומנותקות זו מזו. לפיכך התפתחה כל עיר-מדינה (פוליס) כיחידה בפני עצמה, בעלת ייחוד משלה.

אתונה וספרטה מייצגות ערי מדינה ביוון העתיקה.

בין אתונה לספרטה הייתה יריבות, משום שסימלו ערכים מנוגדים. ספרטה טיפחה את העוצמה ואת הכוח הגופני, וחינכה להסתפקות במועט. אתונה סימלה את תרבות המחשבה וטיפוח היופי.

א. משטר

ספרטה פיתחה משטר נוקשה וסוג של אוליגרכיה (אוליגרכי – שלטון בידי מיעוט), בגלל הצורך לשלוט במספר רב של אנשים משועבדים. המשטר התגבש סביב שמירת זכויות היתר של הספרטנים, לעומת ההלטים.

אתונה, ששכנה לחוף ים, הייתה פתוחה יותר לשינויים, וסובלנית יותר כלפי זרים ולכן פיתחה את המשטר הדמוקרטי.

הדמוקרטיה האתונאית הייתה "דמוקרטיה ישירה": כל האזרחים השתתפו בקבלת ההחלטות (כל האתונאים היו בעלי זכויות אזרח). רוח הדמוקרטיה האתונאית באה לידי ביטוי באופן שבו נבחרו רוב נושאי המשרות, ובאופן שבו נערכו הדיונים באספת האזרחים.

ב. חינוך

משום שחינוך הוא דרכה של תרבות לשמר את עצמה, ומאחר שתרבותן של ספרטה ושל אתונה היו שונות, כך גם החינוך בספרטה ואתונה היה שונה,

החינוך הספרטני ביקש לעצב ילדים קשוחים בעלי אומץ ותושייה. ערכו של הידע נקבע על פי יכולתו לשרת את המטרה – עיצוב חיילים מאומנים ונאמנים. האתונאים האמינו שאזרח המדינה צריך לקבל חינוך, כדי שיוכל למלא את תפקידיו האזרחיים ("תורת הנאום" הייתה אחד ממקצועות הלימוד), וכדי שיפתח את אישיותו ואת גופו (על פי תוקידידס: "ישתכלל במידותיו... שישתכללו גופותיהם").

ג. מאפיינים משותפים לערים

למרות התחרות, המלחמות והמאבקים, לערי המדינה ביוון היו מאפיינים משותפים. כולן השתייכו לתרבות היוונית.

הם דיברו באותה השפה אם כי בניבים שונים, האמינו באלים האולימפיים, התחרו באולימפיאדה...

ד. "התקופה הקלאסית" בתרבות יוון

התרבות היוונית הגיעה לשיאה במאות החמישית והרביעית לפני הספירה. תקופה זאת נקראת ה"תקופה הקלאסית". בתקופה זו ניכרה פריחה בכל תחומי הידע: המדעים, הפילוסופיה, התיאטרון, האדריכלות וכיו"ב.

ה. השפעת תרבות יוון על תרבות המערב

תרבות המערב הושפעה מתרבות יוון העתיקה. היא אימצה את דפוסי החשיבה של התרבות היוונית בתחום עקרונות החופש, בתחום המחקר הפילוסופי והמתמטי ככלי להבנת הטבע, בשאיפה לשלמות, למציונות ולתחרותיות.

אדריכלים יצרו סגנון בנייה שמחקים אותו עד היום. הוגי דעות שאלו שאלות על החיים, שעדיין ממשיכים לדון בהן גם כיום. התיאטרון המודרני מתבסס על מחזות יוונים.

מושגים מרכזיים:

פוליס, דמוקרטיה, אוליגרכיה, דת, מיתולוגיה, תרבות קלאסית (אדריכלות, פיסול, קדרות, תיאטרון: דרמה, טרגדיה וקומדיה, פילוסופיה, אולימפיאדה).

הוראת המיומנויות:

לימוד המיומנויות וטיפוח כישורי חשיבה ייעשו תוך לימוד הנושאים השונים, בלי לייחד לכך שיעורים נפרדים.

המיומנויות שנתרגל ביחידה:

1. ציר זמן;
2. ניתוח מפה גיאוגרפית;
3. השוואה;
4. כתיבת סיכום משווה.

הצעות מתודיות:

בטרם נתחיל לדון בנושא עצמו, עלינו להציג שתי שאלות מרכזיות. השאלות הן: מתי? היכן?

1. ציר הזמן

מתי? – מושג הזמן

לציר הזמן יש חשיבות רבה בהבנת התהליך ההיסטורי. רבים מהתלמידים מתקשים לקלוט את מושגי הזמן. לכן יש לציין מספר קטן של תאריכים חשובים ולהמחיש מאורע מסוים על ידי ריחוקו ממאורע אחר, ולא בציון תאריך מדויק כגון "לפני 3,500 שנים".

הצעות לפעילויות

הבהרת משמעות ציר הזמן באמצעות סיפור אישי פשוט. התלמידים יציגו אירועים חשובים בחייהם, וימקמו אותם על ציר הזמן האישי שבנו במחברותיהם. התלמידים יוסיפו שני אירועים משפחתיים חשובים, שאירעו לפני שהם נולדו, וימקמו אותם על ציר הזמן האישי. התלמידים ידונו בכיתה במושגים: "לספירה" ו"לפני הספירה".

ציר זמן מתהווה

יצירת ציר זמן המתפרס על פני 3,000 שנים, 1,000 שנים לפני הספירה ו-2,000 שנים לספירה. הוספת תאריכים חשובים על ציר הזמן במהלך השנה, בהתאם לאירועים הנלמדים בכיתה.

בחירת האירועים החשובים ביותר ביחידה

לאחר לימוד יחידת הלימוד, התלמידים ידונו בקבוצה, ויגבשו החלטה על ציר זמן קבוצתי, המלווה בנימוקים כתובים.

2. ניתוח מפה גיאוגרפית

היכן?

התלמידים יתבקשו לנתח מפה גיאוגרפית. המפה היא טקסט חזותי.

ניתוח מפה:

1. קריאת כותרת והבנתה.
2. מקרא מפה והבנת משמעות הצבעים והסימנים.
3. מסקנות שניתן להסיק מהמפה בנוגע לתופעות המתוארות בה. התבוננות במפה תעזור לתלמידים לאתר את יוון מבחינה גיאוגרפית, להכיר את שכנותיה ואת המבנה המיוחד שלה. התלמידים יתבקשו לשער: כיצד משפיע המבנה הטופוגרפי על אורח החיים?

פעילות:

עיין במפות באטלס ובספר ההיסטוריה, שבהן מופיעה יוון. השלם את הטבלה.

תנאים גיאוגרפיים	השפעתם על אורח החיים
חציאי – קרבה לים	עיסוקים הקשורים בים: דיג, מסחר (תקשורת – כתב, שפה, מטבע וכ"ו), תחבורה ימית ועוד.
הרים גבוהים ומישורים מעטים	המבנה הטופוגרפי גורם לקשיים בתקשורת ולפירוד בין תושבי יוון.

מסקנות:

- א. התנאים הגיאוגרפיים משפיעים על אורח חייהם ועל עיסוקיהם של התושבים ביוון.
- ב. המבנה הטופוגרפי של יוון הוא יסוד גם לאחדות וגם לפירוד ביוון.
- ג. התנאים הגיאוגרפיים ביוון, במיוחד שרשרת ההרים והמפרצים, הקשו על המעבר ממקום למקום וגרמו להתפתחות של עיר-מדינה (פוליס).

הערות:

- א. ניתן להוסיף תנאים גיאוגרפיים נוספים, כגון: אקלים, מחצבי שיש, ולשער כיצד תנאים אלה השפיעו על אורח החיים של התושבים.
- ב. יש לעסוק במושג "פוליס". כדי להקל על התלמידים את הבנת המושג ניתן לומר שפוליס היא מדינה קטנה, בעלת מוסדות לניהול המדינה, כמו מוסדות שלטון וצבא.

3. השוואה

השוואה היא מיומנות חשיבה העוסקת במציאת הדומה והשונה בין אירועים/תהליכים/תופעות, שהתרחשו באותו הזמן במקומות שונים, או בין כאלה שהתרחשו בפרקי זמן שונים. השיטה להשוואה היא ניסוח קריטריונים/תכחינים להשוואה, הסקת מסקנות וכתובת תשובת השוואה.

דוגמה: השוואה בין אתונה לספרטה

אתונה וספרטה – דגמים של פוליס

קראו את המידע העוסק בספרטה ובאתונה.

השלימו את הטבלה.

נקודות להשוואה	ספרטה	אתונה
מיקום ביאוגרפי	חצי האי פלופונסוס שבדרום יוון. מוקפת הרים ורחוקה מהים.	סמוכה לחוף הים. נמל פיראוס.
ביטחון – הגנה מפני אויבים	שעבוד התושבים בשטחים הכבושים. מיעוט שולט על רוב. נוצר צורך בהגנת הפוליס מפני מרידות. צבא יבשתי חזק.	מדיניות חוץ אקטיבית לפעמים כיבושים ולפעמים בריתות. צבא ימי. צי ימי חזק שמגן מפני מלחמות.
משטר	שלטון נוקשה של אזרחים שהם מיעוט על אוכלוסייה גדולה ונטולת זכויות	דמוקרטי – ענייני המדינה נקבעים על ידי הרוב. דמוקרטיה ישירה. רק האזרחים גברים רשאים להשתתף בשלטון הדמוקרטי.
חינוך	מטרה: אזרחים וחיילים טובים, מסוגלים לשאת כאבים ולצח בקרב.	מטרה: אזרחים וחיילים טובים ומועילים, אהבת היופי, נפש בריאה בנוף בריא.
	אמצעים: תיבוקות חלשים מומתים, חינוך "ספרטני" (חינוך צבאי, משמעת קפדנית).	אמצעים: מגוון מקצועות לימוד (תורת הנאום, מוזיקה, אימון גופני)

מסקנות:

ספרטה פיתחה משטר נוקשה בגלל הצורך לשלוט במספר רב של אנשים משועבדים, ואילו אתונה, ששכנה לחוף ים והייתה פתוחה וסובלנית יותר, פיתחה את המשטר הדמוקרטי. ספרטה ואתונה מסמלות ערכים מנוגדים, לכן החינוך בהן היה שונה.

4. סיכום משווה:

סיכום משווה תקין כולל שלושה חלקים:

- משפט פותח** משפט מכליל, המתייחס לנושא השאלה.
- גוף התשובה** פירוט הנתונים והעובדות.
- משפט סיום** משפט מכליל, המציג מסקנה או אמירה כללית על הנושא.

פעילות:

מצאו שלושה מאפיינים דומים ושלושה מאפיינים שונים של שתי ערי המדינה אתונה וספרטה, וכתבו סיכום משווה.

היעזרו בתבנית שלפניכם.

(פתיחה): שתי ערי המדינה החשובות ביותר בין העתיקה היו

(גוף השוואה) מעצם השתייכותן לאותה התרבות היוונית, הן

כמו כן,

נקודת דמיון נוספת מתבטאת ב

עם זאת, שתי הערים היו שונות זו מזו בהיבטים רבים.

אחד ההבדלים הוא

הבדל אחר ניתן לראות ב

בנוסף,

אף שהערים ספרטה ואתונה השתייכו לאותה התרבות היוונית, הן

הצעה נוספת לפעילות:

עבודה בקבוצות התמחות: חיי התרבות והחברה ביוון הקלאסית.

עבודה בקבוצות התמחות מאפשרת להפנות את התלמידים לעיון מעמיק רק בהיבט אחד של הנושא או המשימה, ולהשלים את המידע כולו לכדי תמונה שלמה בסיועם של עמיתים.

פעילות בקבוצות: כל קבוצה תתמקד באחד מן התחומים: הדת, התרבות, האומנות, האדריכלות, הפיסול, המיתולוגיה, התיאטרון, האולימפיאדה, הפילוסופיה ועוד. כל קבוצה תציג בדרך יצירתית את תחום התמחותה.

דוגמה לנושא בקבוצות ההתמחות:

מיתולוגיה:

- ♦ הגדרת המושג;
- ♦ השוואה בין בריאת האדם במיתולוגיה היוונית לבין בריאת האדם ביהדות;
- ♦ הכרת סיפורים מיתולוגיים והמסרים שלהם.

לסיכום: עריכת סעודה בסגנון יווני (לבוש, מאכלים, הצגות של סיפורים מיתולוגיים, הצגת ענפי ספורט מתוך האולימפיאדה ועוד).

ספרי לימוד:

אסתי ריין, **מסע אל העבר – יוון, רומא וירושלים**, מט"ח, עמ' 6-34.

ברוריה בן ברוך, **היסטוריה היום, בימי יוון ורומא**, היסטוריה לכיתה ו', ספרי תל אביב, עמ' 6-45.

ציפי אלדר, לילי יפה, **יוונים יהודים ורומאים בעת העתיקה**, היסטוריה לכיתה ו', עמ' 4-44.